

5.2 Vågehvalens beitevaner i Barentshavet

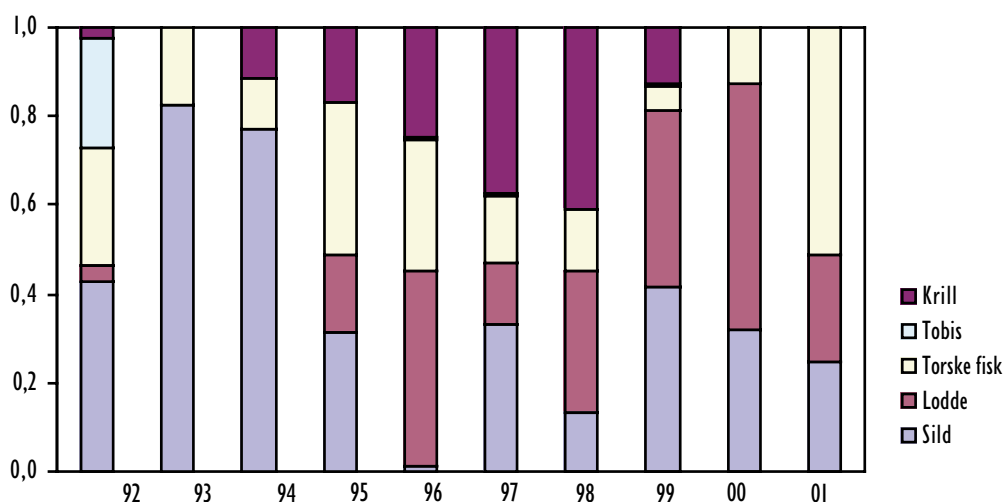
Ulf Lindstrøm og Tore Haug

I de siste 30 årene har Barentshavets økosystem gjennomgått store endringer. Sammenbrudd og seinere oppbygging av silde- og loddebestandene er nærliggende eksempler. Barentshavet er også et viktig beiteområde for store deler av den nordøstatlantiske bestanden av vågehval. Vågehvalen er en svært mobil predator som foretar omfattende sesongmessige vandringer fra sub-tropiske parringsområder (der den holder til om vinteren) til tempererte og boreale områder der sommerens intensive beiting foregår. Både sild og lodde er, i tillegg til krill og torskefisk, viktige byttedyr for vågehvalen. Det er derfor rimelig å anta at de store endringer som har funnet sted i Barentshavets økosystem i den seinere tid kan ha påvirket artens spisevaner, kondisjon og vandringsmønster.

Det er i de siste ti årene gjort en betydelig feltinnsats for å studere vågehvalens økologiske rolle og betydning i Barentshavet. Dette har gjort det mulig å bygge opp en tidsserie som viser hvordan vågehvalens meny har gjennomgått til dels store endringer i takt med endringer både i loddebestanden og sildebestanden. Mens lodde var en viktig del av hvalmenyen i Barentshavets nordlige områder i 1992, har krill dominert i disse områdene i alle år etterpå. Dette samsvarer med god tilgjengelighet av krill og en

loddebestand som brøt mer eller mindre sammen i 1993. Loddebestanden har på andre halvdel av 1990-tallet gjennomgått en oppbygging, og i 2000 ble arten igjen observert på hvalmenyen i nordområdene. I det sørlige Barentshavet kom lodda inn på hvalmenyen igjen i 1995, og arten har seinere økt sin betydning i takt med økningen i bestanden.

I tillegg til lodde, er både sild, krill og torskefisk viktige komponenter på vågehvalens meny i de sørlige områdene av Barentshavet (se figur 5.2.1). Som for lodda varierer også sildas betydning som hvalmat mye fra år til år. Det sørlige Barentshavet er oppvekstområde for norsk vårgytende sild, og artens forekomst her avhenger helt av graden av suksess i rekruttering. I perioden 1992-1999 varierte vågehvalens sildekonsum i takt med forekomst av ungsild, og lå mellom 640 og 118.000 tonn per år. De sterke sildeårsklassene fra 1991 og 1992 bidro til et særlig stort sildekonsum i 1992-1994. Det er beregnet at vågehvalene tok ut om lag 19 % av den sterke 1991-årsklassen, 52 % av den svake 1996-årsklassen og 22 % av den sterke 1998-årsklassen. Fra 1995 og utover avtok sildas betydning som hvalmat grunnet svak rekruttering i 1993-1997. I 1998 kom igjen en sterk sildeårsklasse, med påfølgende økt betydning av arten som vågehvalmat.

Figur 5.2.1 Relativ sammensetning av menyen hos vågehval fanget i det sørlige Barentshavet i perioden 1992-2001.
The relative composition of the diet of minke whales caught in the southern part of the Barents Sea in the period 1992-2001.

Når både sild og lodde svikter, ser det ut til at vågehvalen uten særlige problemer kan endre sine matvalg, og krill synes å være en rimelig god erstatning for de mer foretrukne fiskeartene. En slik fleksibel beiteadferd er viktig for stabilisering av det dynamiske predator/byttedyr-forholdet. Den bidrar også til at vågehvalen er mindre følsom for variasjon i byttedyrtilgjengelighet enn andre og mer fødespesialiserte bardehvalarter som f.eks. blå-, finn-, sei- og knølhval. De til dels store endringer som er observert i fødesammensetning fra år til år ser ikke ut til å ha påvirket hvalenes kondisjon dramatisk. Imidlertid kan det være tegn som tyder på at umodne dyr og modne hunner har noe mindre spekk på forsommeren i år da både lodde- og ungsildtilgjengelighet er lav.

En av de store utfordringene i de seinere årenes økologiske hvalundersøkelser, både logistisk og analytisk, har vært å studere vågehvalens byttedyrpreferenser kvantitativt på forskjellig romlig skala. Dette ble gjort ved at en i 1998 og 1999 samlet mageprøver fra hval tatt i kommersiell fangst, mens det samtidig ble gjennomført kartlegging av hvalenes mattilbud med forskningsfartøy.

Ressursundersøkelsene viste at byttedyrsammensetningen i et definert beiteområde endrer seg raskt både i rom og tid, noe som i særlig grad gjaldt sild og lodde. Lignende variasjoner ble observert i hvalenes fødevalg, noe som tyder på at dyrene kunne reagere spontant på små-

skala endringer i byttedyrtilgjengelighet. De kvantitative analysene, der resultatene fra mageanalysene ble koplet mot ressursundersøkelsene, indikerte en sterk preferanse for lodde, i noen tilfeller også for krill, mens torskefisk syntes å være mindre interessant, ja nærmest en nødløsning. Sild syntes i stor grad å bli spist som forventet, gitt relativ forekomst i sjøen. En interessant oppdagelse i disse studiene var at vågehvalens preferanser for de ulike byttedyr kunne variere i både rom og tid, noe som kan skyldes at byttedyrenes aggregeringsnivå varierer. En mulig fremtidig måte å studere koplingen mellom vågehvalen og dens byttedyr kan være å kombinere mageanalyser og ressursundersøkelser med radiomerking av hval, slik at en også kan studere dyrenes beiteadferd i forhold til tilgjengelige byttedyr og faktisk konsum.

Figur 5.2.2

Innsamling av materiale for diettanalyse av vågehval. Magen i kassen var full av sild.

Collecting stomachs of minke whale for analysing the diet. This stomach was filled with herring.